

Ášši/Sak DC 037/12

Sámediggeráđi dásseárvopolitihkalaš čilgehus 2012

Arkiivaáššennr..
12/207706 / 25 - 58

Meannudeamit

Politiikkaš dássi	Beaivi	Áššennr.
Sámediggeráđi	21.08.12	SR 107/12
Sámedikki dievasčoahkkinn	26. – 28.09.12	DC 37/12

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 28.09.12 dii. 08.35.

I Mildosat

Nr.	Beaivi	Geas/Geasa	Namahus

II Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi mearrádusárvalus:

Sámediggi lea guorahallan Sámediggeráđi dásseárvopolitihkalaš čilgehusa, ja dat čuovvu čoahkkingirjji.

Álggahus

Sámediggi mearridii alccesis dásseárvodoaibmaplána áigodahkii 2009 – 2013 dievasčoahkkimis juovlamánus 2008. Doaibmaplána ulbmilin lea oainnusmahttit dásseárvobarggu, ja seammás váikkuhit dan ahte dásseárvobarggus leat maddái dagut eaiđe sánit.

Mii leat joavdan bures beallái doaibmaplána doaibmaáigodagas. Sámediggeráđi háliida ge danne čalmmustahttit doaibmaplána bohtosiid dán rádjai, ja mii háliidit plánegoahtit movt mii galgat bargat dásseárvvuin ovddasgavlui.

Dát čilgehus vuodđuduvvo Sámedikki dásseárvodoaibmapláni. Doaibmaplána golbma áŋgiruššansuorggi leat, sohkašielid gaskasaš dásseárvu, gierdavašvuohta seksuála sojuide ja

veahkaválddi eastadeapmi lagaš oktavuodain, ja danne dat leat dán čilgehusa váldofáttát. Sámediggeráđđi lea maŋimus jagi váldán dásseárvvu ovdan maiddái riikkaidgaskasaš arenas. Danne čalmmustuvvo dat bargu maiddái dán čilgehusas.

Sámedikki dásseárvobarggu dilličilgehusa vuodul, áigut mii dovdáhit hástalusaid mat leat dásseárvvu oktavuodas. Dasto áigut bidjat digaštallamii makkár mihttomeriiguin ja strategiijaiguin mii sáhtášeimmet juksat ulbmiliid.

Sámedikki dásseárvopolitihka stáhtus

Sámedikki 2009-2013 dásseárvodoaibmaplána

Doaibmaplána višuvdnan lea ahte mis galgá leat dásseárvosaš sámi servodat gos nissonolbmuin ja almmáiolbmuin leat ovttalágan vuogiatvuodát, geatnegasvuodát ja vejolašvuodát. Vuolábealde čilget dan golmma áŋgiruššansuorggi birra mat doaibmaplána leat otnáš nammii. Čilgehus ii leat detáljadásis buot doaibmabijuid oktavuodas mat leat doaibmaplána.

Sohkabeliid gaskasaš dásseárvu

Dán áŋgiruššansuorggi váldomihttomearrin lea ahte dásseárvopolitihkka galgá heivehuvvot buot politihkkasurggiide Sámedikki barggus. Geavahas mearkkaša dat dan ahte mii árrat buot politihkalaš proseassain árvvoštallat makkár váikkuhusat politihkas sáhttet leat nissonolbmuide ja almmáiolbmuide. Hui unnán lea vuolggasajis dakkár politihkka mii ii guoskkahivččii sohkabeliid. Dalle go politihkka hábmejuvvo ja mearrádušat dahkkojuvvojit, fertet mii vuhtii váldit nissonolbmuid ja almmáiolbmuid erohusaid eallimis, sin eavttuid, sávaldagaid ja dárbbu. Jos nissonolbmuid ja almmáiolbmuid galgá sáhttit meannudit dásásaččat, de dárbbasuvvojit dávjá sierralágan doaibmabijut goappašiid sohkabeliid várás. Deatalaš lea maiddái ahte nissonolbmuid ja almmáiolbmuid bargu ja áŋgiruššamat oainnusmahttojuvvojit ja adnojuvvojit árvvus sierra politihkkasurggiin. Dán čilgehusas áigu Sámediggeráđđi bidjat eanet guovddáži nissonolbmuid vuogiatvuodaid.

Sohkabealperspektiiva stivrendokumeanttain

Heiveheami oktavuodas lea sáhka dihtomiellalašvuodas ja vuoruheamis. Ferte oktilaččat bidjat dásseárvvu guovddáži ja máhttit riehta gažadit. Ferte duostat bidjat sohkabealperspektiivva oidnosii, maiddái dakkár áššiin gos álgovuorus ii oro leamen relevánta. Sihkkarastin dihte ahte ná dahkkojuvvo, de fertejit mis leat rutinnat. Sámediggeráđđi lea bargan dan ala ahte dat rutinnat heivehuvvojit bargui min stivrendokumeanttaiguin.

Sámediggeráđđi lea álgán nannoseappot áŋgiruššat plána- ja diedáhusbargguin Sámedikkis. Danne vai mihttomearit ja strategiijat politihka ovddideamis čielggasmahttojuvvošedje. Sohkaalperspektiiva lea heivehuvvon plána- ja diedáhusbarggu rutinnaide. Olles diedáhusproseassa áiggi galgat mii čilget movt min evttohusat sáhttet čuoheat nissonolbmuide ja almmáiolbmuide.

Sámedikki bušehtta lea min deataleamos stivrendokumeanta. Bušehtta lea maiddái min jahkásaš doaimma doaibmaplána. Bušehtti galget biddjojuvvo doaimmabijut gustovaš bušehttajahká, áinnas daid mihttomeriid ja strategiijaid mielde mat leat diedáhusain. Olles bušehtta lea geahčaduvvon sohkaalperspektiivvas, ja áigejuovdilis doaimmabijut doaibmaplána leat heivehuvvon. Konkrehta doaimmabidjoovdamearkan lea dat ahte ášahusat ja organisašuvnnat mat ožžot doarjaga Sámedikki bušehta bokte fertejit čilget mainna lágiin ohccojuvvon doaimmabidju váikkuha nissonolbmuide ja almmáiolbmuide. Bušehtas lea sierra evaluerenpoasta doarjjaortnegiidda. Dat galget evaluerejuvvo ja ođasmahttojuvvo sohkaalperspektiivvas. Sierra fágakapihttaliid vuollái leat heivehuvvon maiddái sohkabeliide guoski doaimmabijut.

Ovttasbargu

Sámi dásseárvorganisašuvnnat ovddastit siviila sámi dásseárvoservodaga. Danne lea Sámediggái deatalaš bures gulahallat sámi dásseárvorganisašuvnnaiguin. Jahkásaš čoahkkimiin dáiguin organisašuvnnaiguin ságastallat mii Sámedikki doarjaga birra organisašuvnnaide ja oppalaš dásseárvopolitihkalaš áššiid birra. Sámediggi atná árvvus dan go organisašuvnnat hástalit min dásseárvoáššiid oktavuodas, ja go dat ovddidit dásseárvopolitihkalaš áššiid sámi servodagas oppalaččat.

Sámedikkis alddis ii leat váldi dahje vejolašvuohta buot surggiin čađahit sávahahtti doaibmabijuid. Danne lea oktavuoha Ráđđehusain hui deatalaš. Beaivválaš áššemeannudeamis addit mii gulaskuddanvástádusaid ja rávvagiid Ráđđehusa dásseárvopolitihkkii. Sámedikkis leat leamaš konsultašuvnnat maiddái Mánáid- ja dásseárvodepartemeanttain Ráđđehusa sohkaeliid gaskasaš dásseárvodoaibmaplána birra. Min iežamet doaibmaplána lei vuodđun Sámedikki posišuvdnii konsultašuvnnain. Konkrehta boadus dain konsultašuvnnain lei konferánsa dievdorolla birra sámi servodagas, mii lágiduvvo dán jagi skábmamánu, ja prošeakta veahkaválddi birra lagaš oktavuodain čađahuvvo ovttas Justiisadepartemeanttain. Sámediggeráđđái lei maiddái deatalaš ahte sámi perspektiiva heivehuvvo doaibmapláni ja Ráđđehusa dásseárvobargui viidáseappot.

Čoahkkimiin Mánáid- ja dásseárvodepartemeanttain lea Sámediggeráđđi váldán ovdan dan go Dásseárvo- ja vealahanáttardeaddji oázžu unnán jearaldagaid sámi geavaheddjiin, go sámi dásseárvorganisašuvnnat eai leat heivehuvvon dásseárvobargui davviriikkalaččat ja movt sámi perspektiivva sáhtá heivehuvvot dásseárvolávddegotti bargui.

Searvan mearrádusproseassaide

Searvama oktavuodas mearrádusproseassaide ii leat sáhka dušše rievttalašvuođa dahje demokratiijas, muhto maiddái das ahte sihke nissonolbmuid ja almmáiolbmuid beroštumit váldojuvvojit vuhtii. Mii buohkat berrešimmet čevllohallat dan geažil go mii gullat várra máilmmis dakkár álbmotválljen orgánii mas lea buoremus sohkaealdássedeaddu. Sámediggi lea guovtti válggas nagodan doalahit sohkaealdássedeattu sullii 50 % almmáiolbmot ja 50 % nissonolbmot. Mii diehtit ahte dán lágan bohtosat eai boađe nuvttá. Mii fertet háliidit dásseárvvu dihtomielaččat, ja dat gáibida konkrehta doaibmabijuid. Juohke sámediggeválgga ovddabealde lea Sámedikki dievasčoahkkín mearridan earret eará ahte listtaid biddjiin galgá leat unnimusat 40-60% sohkaealdássedeaddu listtain. Sámediggeráđđi ovddida dán ášši maiddái ovddabealde 2013 válgga.

Sámi ásašusat leat deatalaččat sámi servodagas. Sámedikki bušeahtas gáibidit mii ásašusain mat ožžot doarjaga Sámedikki bušeahta bokte, ahte dain galgá leat unnimusat 40-60 % sohkaealdássedeattu stivrasteaset.

Bargo- ja ealáhuseallin

Vuodđoealáhusat leat deatalaččat sámi guovllus, ja Sámediggi galgá čavga ángiruššat daiguin. Árbevirolaččat leat nissonolbmuin leamaš guovddáš ja deatalaš rollat vuodđoealáhusain. Lunddolaš lea jáhkkit ahte struktuvrralaš doaibmabijut (láhkaaddin, hálddašeapmi ja rámmafievrrideamit) dat leat fuonidan nissonolbmuid vejolašvuođa searvat dáid ealáhusaide.

Eaktun dásseárvvu sihkarastimii vuodđoealáhusain lea ahte nissonolbmot besset váikkuhit dakkár arenain gos mearrádusat dahkkojuvvojit. Sámediggeráđđi lea gulahallama bokte ráđđehusain ohcalan doaibmabijuid mat movttiidahttet ja attasedje nissonolbmuide vejolašvuođa searvat buot mearrádusdásiin vuodđoealáhusain. Mii leat maiddái bivdán čielggadusa man bokte oázžut máhtu sámi nissonolbmuid ekonomalaš resurssaid ja válddi birra.

Mii guoská boazodollui, de lea Sámediggeráđđi váldán ovdan dásseárvoáššiid mángii boazodoallošiehtadallamiid oktavuodas. Mii leat deattuhan ahte boazodoallu lea bearašvuođot ealáhus, mas nissonolbmot leat guovddázis bargofápmun, máhttogaskkusteadjin ja máhtu fievrrideaddjin nuorat geardái. Jagi 2010/2011 boazodoallošiehtadusa šiehtadallamiid oktavuodas šiehtte bealit ahte

bidjat bargojoavkku geahčadit ja árvoštallat dáláš čielggadusávdnasiid dásseárvvu birra boazodoalus, ja dasto evttohit doaibmabijuid maid bokte ovdánahttit dásseárvvu ealáhusas. Bargojoavkku raporta geigejuvvui golggotmánus 2010, ja Sámediggeráđđi áigu fuolahit das ahte bargojoavkku doaibmabidjoevttohusat vuoruhuvvojit ja čuovvoluvvojit.

Deatalaš váikkuhangaskaoapmi go guoská ealáhusovddideapmái sámi guovlluin lea doarjja. Sámedikki bušehtas leat danne doarjagat ealáhusulbmiliidda mat vuoruhuvvojit ealáhusa nissonolbmuide.

Áššiid gaskkas maiguin Sámediggi bargá ja mat eanemusat leat beaggán mediain, leat áššit mat gusket eana-, čáhce- ja resursavuoigatvuođaide sámi guovlluin. Dáid áššiid oktavuodas lea maiddá hui ollu sáhka vuođđoealáhusaid vuđđosis. Sámedikki dásseárvodoaibmaplánas lea danne mis čuokkis ahte sohkabealperspektiiva galgá searvvahuvvot dán barggus. Sámediggeráđđi lea earret eará bivdán Finnmárkkukommišuvnna dihtomielaččat váldit vuhtii sohkabealperspektiivva barggus kárteđettiin dáláš eana- ja luondduresursa vuoigatvuođaid Finnmárkkus. Mii leat bidjan merkii ahte sihke nissonolbmuid ja almmáiolbmuid meahcegeavaheapmi lea fáttáid gaskkas, mat čuvgejuvvojit gulaskuddančoahkkimiin meahcegeavaheami kártema oktavuodas sierra iskkadanguovlluin.

Sámi dásseárvobarggu čatnaseapmi

Doaibmaplánas lea evttohuuvvon ahte sámi dásseárvobargu ásahuvvo sámi gealbobirrasis. Danne lea Sámediggi dorjon ahte álggahuvvošii golmmajagáš prošeakta ovttas Mánáid- ja dásseárvodepartemeanttain ja Ođasmahttin- ja hálddahušdepartemeanttain. Dán prošeaktii lea Gáldu ožžon ruđaid ja prošeavtta mihttomearrin lea leamaš ahte dat diehtujuohkin- ja duođaštandoaimma bokte galget ovddidit dásseárvvu ja bargat vealaheami vuostá sámi servodagas. Konkrehta bohtosat leat ádjánan guhkká, ja prošeavtta bokte lea Gáldu bidjan dárbbášlaš fokusa dásseárvui, sihke nationála ja riikkaidgaskasaš dásis. Prošeakta lea doaisttáži bisánan resursavátnivuoda geažil.

Doaibmaplánas galgá sámi giella- ja kulturgelbbolašvuohta heivehuvvot buot orgánain main lea váldi surggiin dásseárvu ja vealaheapmi. Danne leat mii oččodan dán lágan gelbbolašvuođa Dásseárvo- ja vealahanáittardeaddjái. Dásseárvo- ja vealahanáittardeaddji lea čoahkkimis sámediggeráđiin konstateren ahte sidjiide bohtet unnit jearaldagat sámiin go etnalaš dážain. Sámediggeráđi oaivila mielde sáhtá dat bohtit das go Dásseárvo- ja vealahanáittardeaddjis váilu gelbbolašvuohta.

Dásseárvo- ja vealahánlávdegoddi doaibmá Dásseárvo- ja vealahanáittardeaddji váiddaásahussan. Okta oasálaš sáhtá, jos ii leat ovttaoavilis áittardeaddji mearrádusain, doalvut ášši dán lávdegoddái, mii lea hui deatalaš riekteovdáneapmái dásseárvvu ja vealaheami oktavuodas. Danne lea sámediggeráđi hui movtta go Ellen Katrine Hætta lea nammaduvvon lahttun dán lávdegoddái maŋŋá go mii leimmet su evttohan. Álgoálbmogiid ovddastusa sihkkarastin dán lágan fágálávdegoddái lea mielde sihkkarastimin dan ahte stáhta jeagadivččii riikkaidgaskasaš geatnegasvuođaid dan ektui go sámit lea álgoálbmot.

Gierdavašvuohta sierra seksuála sojuide

Sámedikki doaibmaplánas lea mihttomearrin ahte homofiillat ja lesbbat eanet dohkkehuvvošedje ja sin ektui šattašii eanet gierdavašvuohta sámi servodagas. Sámedikkis lei 2008:s doarjjapoasta dásseárvodoaibmabijuide mas vuoruhuvvui doarjja ovddidit dásseárvvu seksuála sojuid gaskka. Doarjja addojuvvui muhtun prošeavttaide. Dán doarjjapoasta bokte leat mii giddden fuomášumi homofiillaid ja lesbbaid dillái sámi servodagas. Šallošit go konkrehta bohtosat eai šaddan.

Veahkaválddi eastadeapmi lagaš oktavuodain

Mihttomearrin dán ángiruššansuorggis lea ahte sihke nissonolbmuid ja almmáiolbmuid galgá leat vuoigatvuohta eallit friija veahkaválddi ja áitagiid haga, ja ahte mánáin galgá leat vuoigatvuohta bajásšaddat vearredaguid ja balu haga.

Mánáid vuoigatvuodát, geat gártet gillát veahkaválddi ja duodaštit dan, gozihuvvojit mánáidviesuid bokte. Mánáidviesut doibmet ossodagaid gaskasaččat ja leat mánáid, nuoraid ja psykalaččat doaimmahehttejuvvon rávis olbmuid várás, geat gártet gillát veahkaválddi, vearradaguid dahje vihtanuššat veahkaválddi bearrašis. Danne lea Sámediggeráđđi bargan dan ala ahte sámi giella- ja kulturgelbbolašvuohta lea mielde mánáidviesu doaimmas Romssas. Romssa mánáidviesus lea dál nationála ovddasvástádus sámi mánáin Norggas.

Veahkaválddi eastadanbarggus lagaš oktavuodain lea dat váttisvuohta, ahte mis ii leat nu buorre diehtovuoddu konkrehta doaimbajuid álggaheapmái. Dát leat maiddá rašis tabuáššit. Danne lea Sámediggi álggahan proševtta ovtta Justiisadepartemeanttain veahkaválddi birra lagaš oktavuodain sámi servodagas, man ulbmilin lea oažžut buoret diehtovuodu vai sáhtášii ovddidit buriid doaimbajuid veahkaválddi ektui lagaš oktavuodain. Vuordit ahte oažžut dán proševtta bohtosiid 2013:s.

Dásseárvu riikkaidgaskasaččat

Norgga bealde sápmelaččat ássat ovttá máilmmi riggáseamos riikkas. Mis leat vuoigatvuodát ja čálgofálaldagat mat leat dušše niehkun eará álgoálbmogiidda. Danne oaivvilda sámediggeráđđi ahte mii maiddá dásseárvosuorggis galgat ángiruššat dainna ahte eará álgoálbmogiid ovdánanvejolašvuodát ja vuoigatvuodát buorránit. Seammás lea oassálastin riikkaidgaskasaš arenain buorre vejolašvuohta váldit ovdan áššiid mat gusket sámi álbmogi. Dat sáhtá buoridit dáid áššiid stáhtusa ja sáhtá leat mielde bággeamin riikka eiseválddiid váldit dáid áššiid duodaleabbon. Danne lea Sámediggeráđđi maŋimus jagi oassálastán riikkaidgaskasaš arenain gos dásseárvu lea leamaš fáddán.

Sámediggeráđđi lei doppe go Norga geigii 8. raportta ON nissonvealahankonvenšuvnna čuovvoleami birra. Mis ledje evttohusat dán raportii, earret eará sámi nissoniid dearvvašvuođa birra. Mii čujuheimmet earret eará dakkár erohusaide sámi nissoniid gielalaš ja kultuvrralaš vuoigatvuodain, mat vulget das ahte orrot go sii sámegeielaid hálddašanguovllu siskkobealde vai olggobealde. Vástádusastis Norgii ON čujuhii Norgga váilevaš dieđuide sámi nissoniid ja sin dearvvašvuođaásahusaid birra, ja sii ohcaledje doaimbajuid mat njulgešedje dán čielga dearvvašvuođaerohusa. Dát lea mielde očcodeamen Norgga eiseválddiid váldit dáid áššiid duodas.

Sámediggeráđđi lei mielde ON nissonkommišuvnna 2012 sešuvnnas. Váldofáddán lei nissonat giliin ja sin rolla ovddidangažaldagain ja geafivuoda ja nealggi vuosttaldeamis. Dát lea áigeovvildis fáddá sámi guovlluin gos mii vásihit ahte ollu nuorra nissonat eai hálit ásaiduvvat smávva sámi giliservodagaide.

Nissonkommišuvnna sešuvnnas lei sámediggeráđđi mielde ráhkadeamen resolušuvdnateavsta álgoálbmotnissoniid dili birra. Dát lea vuosttaš geardde go ON nissonkommišuvnnas lea sohppojuvvon sierra resolušuvdna álgoálbmotnissonolbmuid dili birra. Uhccán álgoálbmotnissonat oassálaste nissonkommišuvdnii, ja dušše muhtumat besse mielde ja váikkuhit šiehtadallamiidda. Sámediggeráđđi čalmustahtii ahte lea dárbu nannet álgoálbmotnissoniid oassálastima ja váikkuheami kommišuvdnii. Loahpalaš resolušuvdnaevttohus rávvii earret eará stáhtaid čadahit sierra doaimbajuid movt ovddidit ja nannet dakkár politihka ja prográmmaid mat sihkarasttášedje álgoálbmotnissonolbmuid vejolašvuođa oassálastit almmolaš mearrádusproseassaide.

Maiddá ON konferánsas guoddevaš ovddideami birra, Rio +20, čalmustuhtii Sámediggi nissonperspektiivva. Eanet nissonolbmot go almmáiolbmot ellet geafivuodas, ja nissoniin lea dávjá ovddasvástádus borramuša ja čázi skáhppomis. Danne lea Sámediggeráđđi ilus go nissonolbmuid rolla barggus guoddevaš ovddideamiin váldojuvvo ovdan loahppadokumeanttas, ja ahte das leat hábmejuvvon mihttomearit sohkahealedássedeattu birra nissoniid ektui geat leat njunušposišuvnnain.

Boahttevaš hástalusat

Dát stáhtusválddahus čájeha ahte Sámedikki dásseárvodoaimplána lea addán bohtosiid. Mii leat olahan guhkimusat implementerenbarggus. Mii leat háhkan buriid bargovugiid beaivválaš barggus vai dat politihkka mii hábmejuvvo, árvvoštallojuvvo sohkabeliid ektui. Seammás dat bargu gáibida oktilis čalmmusteami.

Sámediggeráđđi lea maid duhtavaš dainna bargguin mii čadahuvvo mearridanorgánain sohkaabealdásedeattu oktavuodas. Jagi 2012 rájes leat mii maid bidjan gáibádussan daidda ášahusaide ja organisašuvnnaide, mat ožžot doarjaga Sámedikki bušeahta bokte, ahte galgá leat uhcimusat 40-60 % sohkaabealejuohku stivrras. Mii áigut bargat ovddasgavlui dainna ulbmiliin ahte nissonolbmot leat mielde maiddái dain mearridanorgánain mat gusket vuodđoaláhusaide. Mii leat nagodan doalahit sohkaabealdásedeattu maiddái dievasčoahkkimis. Mii ávžžuhit oččodit eanet nuorra almmáiolbmuid earret eará Sámedikki dievasčoahkkimii, ja ávžžuhit listabiddjiid atnit dan muittus 2013 válggain.

Buot ii leat gal čovdojuvvon, ja nissonolbmui ja almmáiolbmui sámi servodagain leat guhkin eret seamma vuoigatvuodát, geatnegasvuodát ja vejolašvuodát. Sámediggeráđđi háliida čalmmustahttit čuovvovaš hástalusaid dán čielggadusas:

- Eretfárren
- Dásseárvobarggu čatnaseapmi
- Veahkaváldi lagaš gaskavuodain
- Guottut lesbbaide ja homofiila sápmelaččaide
- Riikkaidgaskasaš dásseárvobargu

Eretfárren

Maŋimus 20 jagis lea Sámedikki ealáhusovddidandoarjjaortnegiid doaibmaguovllu (SED-guovllu) olmmošlohku njedjan 16 proseanttain. Buohtastahttima dihtii sáhtá mitalit ahte olmmošlohku muđui riikkas lassánii 15 proseanttain, geahča Sámi statistihka 2012. Sivvan olmmošlogu njedjamii SED-guovllus lea eretfárren ja riegádanvuollebáza. Eatnašat geat fárrejit, leat nissonat ja nuorat, ja sii fárrejit gávpoigiida.

Sivvan dasa go eanet nissonat fárrejit, sáhtá leat dat go bargosajit doaresbeliin eai leat heivehuvvon oahppodássái. ”Sámi logut mitalit 4” vuodul lea sullii 13 % eanet nissoniin go albmáin SED-guovllus 3 jagi dahje eanet oahppu allaskuvllas/universitehtas. Hástalusas lea fuolahit ahte dat nissonat ja nuorat, geat fárrejit, máhcašedje ruovttoluotta maŋŋá go leat váldán oahpu.

Mii fertet jearrat manne sámi gilit eai geasut nissoniid ja nuoraid? Mo nissonat galget birget sámi guovlluin ja mo Sámediggi sáhtá láhčit dasa, leat maid deatalaš gažaldagat Sámedikki dásseárvopolitihkas. Dasa gullá maiddái dat ahte nissoniid ángiruššan ja oassálastin sámi servodahkii árvvusadnojuvvo ja oainnusmahttojuvvo.

Dásseárvobarggu čatnaseapmi

Dásseárvu fátmasta buot servodatsurggiid ja lea sektovrraid gaskasaš fágafealta. Go bargá dásseárvu de ferde oppa áiggi muittuhit ahte sohkaalperspektiiva ferde gozihuvvot go servodatášit galget čielggaduvvot ja go mearrádušat váldojuvvojit. Mii leat ovdal čujuhan ahte dásseárvopolitihkka ja sámpolitihkka vuodđuduvvojit seamma ideologiiji, man oktavuodas lea mihttomearrin meannudit dásásaččat guokte dahje eanet prinsihpalaččat dásásaš beliid.

Sámedikki dásseárvodoaimplánas leat strategiijat ja doaibmabijut dásseárvobarggu čatnaseapmái sámi servodagas man ulbmilin lea sihke institušonaliseret ja heivehit dáláš orgánain. Okta strategiijain

lea ahte dásseárvu- ja vealahanbarggus ferte lea čatnaseapmi institušuvnnalaččat sámi gealbobirrasis. Doaimbaidjun lei ahte Sámediggi galggai váikkuhit dan ahte ášahuvvo orgána mas lea ovddasvástádus bearráigeahččat dásseárvu- ja vealahanáššiid sámi servodagas ja raporteret daid birra.

Nugo namuhuvvon ovdalis čilgehusas, de eai leat bohtán bohtosat dán prošeavttas ja prošeakta lea doaisttáži bissehuvvon. Danne fertet mii ságastallat dan birra ahte movt mii galggašeimmet bargat dan ala ahte dásseárvobarggu čatnan fievrriduvvošii viidáseappot.

Miellaguottut lesbbaide ja homofiila sámiide

Dán suorggis leat mis unnán bohtosat maidda čujuhit, ja mii šallošit go dieinna lágiin ain leat bisuheamen jaskesvuoda homoseksuála olbmuid hárrái sámi servodagas. Jaskesvuolta lea várra okta dain stuorámus hástalusain go guoská homofiillaide ja lesbbaide sámi servodagas. Dát bohtá ovdan Fafo-raporttas “Sámi lesbbat ja homofiillat. Muitaleaddji eallindilliiskkadeapmi” (2009). Raporttas bohtá ovdan ahte leat njeallje beali mat mannet čađa jearahallamiin lesbbaid ja homofiillaid ektui sámi servodagas. Dat leat jaskesvuolta homoseksualitehta birra, nana oskui gullelaš bealit, identitehta ja gullelašvuolta mángga minoritehti, ja hilgun ja sosiála olggušteapmi. Vaikko iskkadeamis ledje unnán informánttat, de lea dát dat buoremus ja várra áidna máhttovuodđu mii mis lea homoseksualitehta birra sámi servodagas.

Iskkadeamis bohtá ovdan ahte ii leat šat nu váttis leat rabas lesban go homofiilan. Dát sáhttá bohtit das go almmáirolla sámi servodagas soaitá leat gárži. Sámediggeráđi mielas lea dárbu ságastallat sámi almmáirolla birra, ja vuordá mielas konferánssa “Almmáiolbmuid eallin sámi oktavuodas” maŋgelis čakčat.

Dasto fertet mii bargat ja gávdnat doaimbajuid mat sáhtášedje váikkuhit dan ahte homofiillat ja lesbbat dovdašedje ahte sii searvvahuvvojit sámi servodagas.

Veahkaváldi lagaš oktavuodain

Sámediggeráđi ii dohkket álggáge veahkaválddi lagaš oktavuodain sámi servodagas. Mii diehtit ahte dat gávdno, ja mii háliidit váikkuhit ahte sii geat gártet gillát veahkaválddi oččošedje dan veahki masa sis lea riekti.

Hástalusas lea leamaš dat go gávdno unnán diehtu veahkaválddi birra lagaš oktavuodain sámi servodagas. Mis Norggas ii leat individuála dási sámi statistihkka mii muitalivččii man ollu lea veahkaváldi. Heahteguovddážiin maid ii leat statistihkka etnalaš eavttuid vuodul sámi identitehta ektui. Danne dárbbášit máhtu veahkaválddi birra lagaš oktavuodain sámi servodagas. Mii dárbbášit dán máhtu vai diedášeimmet makkár veahkkedoaimbajuid sáhtášii láchit buoremusat ávkin sámi álbmogii.

Sámediggeráđis leat vuordámušat ahte Sámedikki ja Justiisadepartemeantta gaskasaš ovttasbargoprošeakta veahkaválddi birra lagaš oktavuodain sámi servodagas attášii midjiide máhtolašvuoda man vuodul livččii álkit bargat dainna váttisvuodain. Veahkaváldi lagaš oktavuodain lea maiddá váldofáddá ON nissonkommišuvnna bohtti sešuvnnas.

Riikkaidgaskasaš dásseárvobargu

Sámedikkis lea nana posišuvdna riikkaidgaskasaš álgoálbmotbarggus. Sámediggeráđi háliida ahte maiddá dát posišuvdna geavahuvvošii nannet álgoálbmotnissonolbmuid dili.

Geafivuolta čatnasa lágga dásseárvui ja nissonolbmuid vuoigatvuodaide. Birrasii miljárdda olbmo ellet garra geafivuodas. 70 % sis leat nissonolbmot ja nieiddat, fuolakehtá das ahte sii dat barget guokte goalmadasoasi buot bargguin. Nissonolbmui lea maiddá unnit váikkuhanfápmu dállođu.

ekonomiijai. Čájeha ahte doppe gos nissonolbmot stivrejit bearraša ekonomiija, vuoruhuvvo eanet borramuššii ja mánáid ohppui go jos almmáiolbmot mearridit. Dát čájeha ahte geafivuoda eastadeapmi lea buorre nissonpolitihkka. Go doarjut nissonolbmuid, de doarjut ovdáneami.

Dasto oaidnit ahte riikkaidgaskasaš bargu lea mielde loktemin dásseárvoáššiid stáhtusa dáppe ruovttus, ja mii sáhttit riikkaidgaskasaččat dego bágget nationála eiseválddiid áššiin mat gusket sámi álbmogi.

Min vásihusat dán rádjai čájehit go guoská dásseárvui riikkaidgaskasaš arenain ahte álgoálbmotnissonolbmui lea unnán vejolašvuotta searvat dán lágan riikkaidgaskasaš arenaide ja mis geat searvvaimet lei gáržžiduvvon vejolašvuotta ja váikkuhanfápmu šiehtadallamiin mat čađahuvvojedje.

Danne háliida Sámediggeráđđi riikkaidgaskasaš barggus nannet dan ahte álgoálbmotnissonolbmot beasašedje leat mielde ja oččošedje váikkuhanfápmu riikkaidgaskasaš arenas. Deatlaš lea maid dat ahte nissonášši ja áššit mat gusket álgoálbmotnissonolbmuid váttojuvvojit ovdan, oainnusmahttojuvvojit ja daid birra ságastuvvo riikkaidgaskasaš arenain maidda Sámediggi searvá. Sámediggeráđđi áigu ain joatkit bargat dan ala ahte min rolla ja min mihttomearit čielggasmahttojuvvojit dán barggus.

Čuovvoleapmi viidáseappot

Sámediggeráđđi lea ožžon buriid vásihusaid Sámedikki 2009 – 2013 dásseárvodoaibmaplánain. Vaikko buot doaibmabijuiin eai leat ge bohtán bohtosat, de lea dat leamaš konkrehta dokumeanta mii oainnusmahtta dásseárvvu, ja mii čielgasit čájeha Sámedikki posišuvna dásseárvobarggus. Danne lea dat buorin vuodđun min gulahallamii stáhta eiseválddiiguin ja eará ovttasbargoguimmiiguin dásseárvobarggu oktavuodas.

Mis leat maiddái buorit vásihusat riikkaidgaskasaš dásseárvobarggus. Go bargá riikkaidgaskasaš dásis, de addá dat doarjaga min bargui dáppe ruovttus, ja mii ieža sáhttit leat mielde váikkuheamen dan ahte vuoigatvuodát, ja erenoamážit álgoálbmotnissonolbmuid vuoigatvuodát buoriduvvojit.

Danne háliida Sámediggeráđđi viidáseappot dásseárvobarggus Sámedikkis vuodđudit barggus dáid vásihusaide. Mii háliidit ahte ráhkaduvvo ođđa dásseárvodoaibmaplána boahhte válgaáigodahkii. Mii háliidit maiddái joatkit dásseárvobarggu riikkaidgaskasaš arenas.

Višuvdna

Doaibmaplánas lea mis dát višuvdna dásseárvobargui sámi servodagas:

- Dássásaš servodat gos nissonolbmuiin ja almmáiolbmuiin leat dássásaš vuoigatvuodát, geatnegasvuoda ja vejolašvuodát.

Dán višuvna mielde mii sáhttit bargat. Mii leat gudneáŋgirat, muhto min oaivila mielde dát ii leat veadjemeahtun. Muđui min dásseárvobarggu ulbmil livččii mannan duššás. Danne mii áigut evttohit joatkit dainna ja bisuhit dan Sámedikki dásseárvobarggu višuvdnan.

Mihttomearit

Dásseárvu ii leat sierra fáddá, muhto dakkár ášši servodagas mii fátmasta buot mainna mii bargat. Danne leat mis máŋga váldomihttomeari min dásseárvobarggus. Evttohuuvvon váldomihttomearit vuodđuduvvojit bargui mii juo lea álggahuvvon ja mii lea buktán bohtosiid. Mii fertet maiddái geahččalit čoavdit doaibmabijuid mat leat doaibmaplánas mat eai leat buktán konkrehta bohtosiid. Ja mii fertet välljet ođđa geainnuid mihttomeari guvlui.

Danne áigu Sámediggeráđđi vuodđudit dásseárvobarggu viidáseappot čuovvovaš váldomihttomeriide:

- Dásseárvu heivehuvvo buot politihkkasurggiide Sámedikki barggus
- Bargosajit nissonolbmuid sámi servodagas
- Riikkaidgaskasaš riekteovdáneapmi álgoálbmotnissonolbmuid ektui lea buorránan
- Homofiillaid ja lesbbaid dohkkeheapmi ja gierdavašvuohta sin ektui
- Sihke mánáin, nissonolbmuin ja almmáiolbmuin lea vuoigatvuohta eallit friija nu ahte eai dárbbas gillát veahkaválldi ja áitagiid veahkaválldi ektui

Strategiijat

Strategiijat leat Sámedikki bajimus háltválljemat ja áŋgiruššamat, mat čájehit makkár rievdadusat galget vuoruhuvvot ovddasgvlui vai mii juvssašeimmet min bajimus ja guhkes áiggi mihttomeriid.

Vuolábealde leat strategiijaevttohusat viidáseappot dásseárvobarggus. Strategiijat čatnasit digaštallamii boahhteáiggi hástalusaid birra dásseárvobarggus.

- Buot áššemeannudeamis Sámedikkis ferte árvvoštallat makkár váikkuhusat áššiin leat nissonolbmuid ja almmáiolbmuid
- Dássásaš sohkabealovddastus mearrádusorgánain sámi servodagas
- Váikkuhit dan ahte šattašii stuorát nissonovddastus vuodđoeláhusaid stivrrain ja luohttámušdoaimmain
- Váikkuhit dan ahte eanet nuorra albmát searvvašedje sámepolitihkkii
- Gealbobargosajiid bidjat eanet guovddáži sámi servodagas
- Váikkuhit dan ahte sámi dásseárvobargu čadahuvvo maiddái sierra ásašusain ja organisašuvnnain
- Sihkkarastit dan ahte álgoálbmotnissonolbmot besset eanet mielde riikkaidgaskasaš arenai ja ožžot doppe váikkuhanfámu
- Nissonáši eanet guovddáži Sámedikki riikkaidgaskasaš barggus
- Váikkuhit dan ahte šattašii eanet rabasvuohta homofilijja ektui sámi servodagas
- Dievdorolla eanet guovddáži sámi servodagas
- Nanosmahttojuvvo veahkkeapparáhta sámi giela ja kultuvrra vuodul juohkelágan veahkaválldi várás lagaš oktavuodain

Sámedikki dásseárvobarggu boahhteáiggi doaibmabijut biddjojuvvojit odđa dásseárvodoaibmapláni ja Sámedikki bušhtti.

Mearkkašupmi, Ovddádusbellodat Aud Martinsen bokte

Sámediggi ii dohkket vealaheami sohkabeali, oskku dahje čearddalašvuođa vuodul. Riekti dat galgá mearridit lea go dahku vealaheadji vai ii.

Buot olbmot leat ovttáárvosaččat, danne eai berre lágat, lánkaásahusat ja njuolggadusat vealahit kvoterema bokte bargomárkanii eai ge ealáhuseallimii muđuige.

Ulbmil

Dáinna duogážiin fievrriid danne Sámediggeráđđi viidáseappot iežas dásseárvobarggu.

Sámediggi oaidná oppalaš friijavuoda buot eallindoaimmaide, ealáhus- ja bargodoaimmaide, ja friddjavuoda givssideamis ja vealaheamis vuoddo vuoigatvuohta mii ii nannejuvvo almmolaš plánabargguid ja strategiijaid bokte. Baicce nuppe lánkai.

Vaikke vel orru ge dásseárvorahčan loahpahuuvon, ja lea juksojuvvon dásseárvoulbmil Norggas, de lea sivva ballat das ahte dásseárvu váilu muhtun sisafárrenbirrasiin. Buorre integreren buori oarjemáilmmi árvvuid ja árbevieruid vuodul, sáhtta veahkehit ođđa riikkaguimmiid bisuhit eanaš oasi iežaset árbevirolaš kultuvrras, seammás go fátmmastit Norgga ja oarjemáilmmi árbevieruid dásseárvvu, friijavuoda ja sohka-bealegievdevašvuoda ektui. Dan sajis go čalmmustahttit dásseárvobarggu sápmelaččaid várás ja sin gaskkas, de lea min ođđa riikkaguimmiid gaska ahte servodaga resurssaid ferte geavahit.

III Jienasteapmi

39 áirasis ledje 34 čoahkis. Dán áššis ii jienastuvvon.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhavuorrolistu ja replihkat

	Sáhavuorru	Replihkka
1	Vibeke Larsen, áššejodiheddji	
2	Ann-Mari Thomassen	
3	Hans J. Eriksen	Silje Karine Muotka
	Hans J. Eriksen	
4	Aili Keskitalo	
5	Silje Karine Muotka	Aili Keskitalo
	Silje Karine Muotka	
6	Kirsti Guvsám	
7	Willy Ørnebakk	Aili Keskitalo
	Willy Ørnebakk	
8	Anders Somby jr.	Marit Kirsten Anti Gaup
		Inger Jørstad
	Anders Somby jr.	
9	Mariann Wollmann Magga	Mathis Nilsen Eira
		Ann-Mari Thomassen
	Mariann Wollmann Magga	
10	Heidi Persdatter Greiner Haaker	
11	Ida Marie Bransfjell	Silje Karine Muotka
12	Willy Ørnebakk	Rolf Johansen
		Ann-Mari Thomassen
	Willy Ørnebakk	
13	Per Andersen Bæhr	Kirsten Ellinor Guttorm Utsi
	Per Andersen Bæhr	
14	Olaf Eliassen	Ann-Mari Thomassen
		Marit Kirsten Anti Gaup
	Olaf Eliassen	
15	Marie Therese Nordsletta Aslaksen	
	Vibeke Larsen	

VI Sámedikki mearrádus

Sámediggi lea guorahallan Sámediggeráđi dásseárvopolitihkalaš čilgehusa, ja dat čuovvu čoahkkingirjji.

Álggahus

Sámediggi mearridii alccesis dásseárvodoaimplána áigodahkii 2009 – 2013 dievasčoahkkimis juovlamánus 2008. Doaimplána ulbmilin lea oainnusmahttit dásseárvobarggu, ja seammás váikkuhit dan ahte dásseárvobargus leat maiddái dagut eaige dušše sánit.

Mii leat joavdan bures beallái doaibmaplána doaibmaáigodagas. Sámediggeráđđi háliida ge danne čalmmustahttit doaibmaplána bohtosiid dán rádjai, ja mii háliidit plánegoahtit movt mii galgat bargat dásseárvvuin ovddasguvlui.

Dát čilgehus vuodduuvvo Sámedikki dásseárvodoaibmaplánii. Doaibmaplána golbma áŋgiruššansuorggi leat, sohkabeliid gaskasaš dásseárvu, gierdavašvuohta seksuála sojuide ja veahkaválddi eastadeapmi lagaš oktavuodain, ja danne dat leat dán čilgehusa váldofáttát. Sámediggeráđđi lea maŋimus jagi váldán dásseárvvu ovdan maiddái riikkaidgaskasaš arenas. Danne čalmmustuvvo dát bargu maiddái dán čilgehusas.

Sámedikki dásseárvobarggu dilličilgehusa vuodul, áigut mii dovdáhit hástalusaid mat leat dásseárvvu oktavuodas. Dasto áigut bidjat digaštallamii makkár mihttomeriiguin ja strategiijaiguin mii sáhtášeimmet juksat ulbmiliid.

Sámedikki dásseárvopolitihka stáhtus

Sámedikki 2009-2013 dásseárvodoaibmaplána

Doaibmaplána višuvdnan lea ahte mis galgá leat dásseárvosaš sámi servodat gos nissonolbmuin ja almmáiolbmuin leat ovttalágan vuoigatvuodát, geatnegasvuodát ja vejolašvuodát. Vuolábealde čilget dan golmma áŋgiruššansuorggi birra mat doaibmaplánas leat otnáš nammii. Čilgehus ii leat detáljadásis buot doaibmabijuid oktavuodas mat leat doaibmaplánas.

Sohkabeliid gaskasaš dásseárvu

Dán áŋgiruššansuorggi váldomihttomearrin lea ahte dásseárvopolitihkka galgá heivehuvvot buot politihkkasurggiide Sámedikki barggus. Geavahas mearkkaša dát dan ahte mii árrat buot politihkalaš proseassain árvvoštallat makkár váikkusat politihkas sáhttet leat nissonolbmuide ja almmáiolbmuide. Hui unnán lea vuolggasajis dakkár politihkka mii ii guoskkahivččii sohkabeliid. Dalle go politihkka hábmejuvvo ja mearráduusat dahkkojuvvojit, fertet mii vuhtii váldit nissonolbmuid ja almmáiolbmuid erohusaid eallimis, sin eavttuid, sávaldagaid ja dárbbu. Jos nissonolbmuid ja almmáiolbmuid galgá sáhttit meannudit dásásáččat, de dárbbášuvvojit dávjá sierralágan doaibmabijut goappašiid sohkabeliid várás. Deatlaš lea maiddái ahte nissonolbmuid ja almmáiolbmuid bargu ja áŋgiruššamat oainnusmahttojuvvojit ja adnojuvvojit árvvus sierra politihkkasurggiin. Dán čilgehusas áigu Sámediggeráđđi bidjat eanet guovddáži nissonolbmuid vuoigatvuodaid.

Sohkabealperspektiiva stivrendokumeanttain

Heiveheami oktavuodas lea sáhka dihtomielašvuodas ja vuoruheamis. Ferte oktiláččat bidjat dásseárvvu guovddáži ja máhttit riehta gažadit. Ferte duostat bidjat sohkabealperspektiivva oidnosii, maiddái dakkár áššiin gos álgovuorus ii oro leamen relevánta. Sihkkarastin dihte ahte ná dahkkojuvvo, de fertejit mis leat rutinnat. Sámediggeráđđi lea bargan dan ala ahte dát rutinnat heivehuvvojit bargui min stivrendokumeanttaiguin.

Sámediggeráđđi lea álgán nannoseappot áŋgiruššat plána- ja diedáhusbargguin Sámedikkis. Danne vai mihttomearit ja strategiijat politihka ovddideamis čielggasmahttojuvvošedje. Sohkabealperspektiiva lea heivehuvvon plána- ja diedáhusbarggu rutinnaide. Olles diedáhusproseassa áiggi galgat mii čilget movt min evttohusat sáhttet čuoheat nissonolbmuide ja almmáiolbmuide.

Sámedikki bušehtta lea min deatleamos stivrendokumeanta. Bušehtta lea maiddái min jahkásaš doaimma doaibmaplána. Bušehtti galget biddjojuvvo doaimmabijut gustovaš bušehttajahká, áinnas daid mihttomeriid ja strategiijaid mielde mat leat diedáhusain. Olles bušehtta lea geahčaduvvon sohkabealperspektiivvas, ja áigequovdilis doaimmabijut doaibmaplánas leat heivehuvvon. Konkrehta

doaimbaidjoovdamearkan lea dat ahte ášahusat ja organisašuvnnat mat ožžot doarjaga Sámedikki bušeahta bokte fertejit čilget mainna lágiin ohccojuvvon doaimbaidju váikkuha nisssonolbmuid ja almmáiolbmuid. Bušeahtas lea sierra evaluerenpoasta doarjjaortnegiidda. Dat galget evaluerejuvvot ja ođasmahttojuvvot sohkabealperspektiivvas. Sierra fágakapihtaliid vuollái leat heivehuvvon maiddái sohkabeliide guoski doaimbaidju.

Ovttasbargu

Sámi dásseárvoorganisašuvnnat ovddastit siviila sámi dásseárvoservodaga. Danne lea Sámediggái deatalaš bures gulahallat sámi dásseárvoorganisašuvnnaiguin. Jahkásaš čoahkkimiin dáiguin organisašuvnnaiguin ságastallat mii Sámedikki doarjaga birra organisašuvnnaide ja oppalaš dásseárvopolitihkalaš áššiid birra. Sámediggi atná árvvus dan go organisašuvnnat hástalit min dásseárvoáššiid oktavuodas, ja go dat ovddidit dásseárvopolitihkalaš áššiid sámi servodagas oppalaččat.

Sámedikkis alddis ii leat váldi dahje vejolašvuohta buot surggiin čadahit sávahahtti doaimbaidju. Danne lea oktavuodas Ráđđehusa hui deatalaš. Beaivválaš áššemeannudeamis addit mii gulaskuddanvástádusaid ja rávvagiid Ráđđehusa dásseárvopolitihkkii. Sámedikkis leat leamaš konsultašuvnnat maiddái Mánáid- ja dásseárvodepartemeanttain Ráđđehusa sohkabeliid gaskasaš dásseárvodoaimbaplána birra. Min iežamet doaimbaplána lei vuodđun Sámedikki posišuvdnii konsultašuvnnain. Konkrehta boadus dain konsultašuvnnain lei konferánša dievdorolla birra sámi servodagas, mii lágiduvvo dán jagi skábmamánus, ja prošeakta veahkaválddi birra lagaš oktavuodain čadahuvvo ovttas Justiisadepartemeanttain. Sámediggeráđđái lei maiddái deatalaš ahte sámi perspektiiva heivehuvvo doaimbaplánii ja Ráđđehusa dásseárvobargui viidáseappot.

Čoahkkimiin Mánáid- ja dásseárvodepartemeanttain lea Sámediggeráđđi váldán ovdan dan go Dásseárvo- ja vealahanáttardeaddji oazžu unnán jearaldagaid sámi geavaheddjiin, go sámi dásseárvoorganisašuvnnat eai leat heivehuvvon dásseárvobargui davviriikkalaččat ja movt sámi perspektiivva sáhtá heivehuvvot dásseárvolávddegotti bargui.

Searvan mearrádusproseassaide

Searvama oktavuodas mearrádusproseassaide ii leat sáhka dušše rievttalašvuođas dahje demokratiijas, muhto maiddái das ahte sihke nisssonolbmuid ja almmáiolbmuid beroštumit váldojuvvojit vuhtii. Mii buohkat berrešeimmet čevllohallat dan geažil go mii gullat várra máilmmis dakkár álbotválljen orgánii mas lea buoremus sohkabealdásseadeaddu. Sámediggi lea guovtti válggas nagodan doalahit sohkabealdásseadeattu sullii 50 % almmáiolbmot ja 50 % nisssonolbmot. Mii diehtit ahte dán lágan bohtosat eai boade nuvtá. Mii fertet háliidit dásseárvvu dihtomielalaččat, ja dat gáibida konkrehta doaimbaidju. Juohke sámediggeválgga ovddabealde lea Sámedikki dievasčoahkkin mearridan earret eará ahte listtaid biddjiin galgá leat unnimusat 40-60% sohkabealdásseadeattu listtain. Sámediggeráđđi ovddida dán ášši maiddái ovddabealde 2013 válgga.

Sámi ášahusat leat deatalaččat sámi servodagas. Sámedikki bušeahtas gáibidit mii ášahusa mat ožžot doarjaga Sámedikki bušeahta bokte, ahte dain galgá leat unnimusat 40-60 % sohkabealdásseadeattu stivrasteaset.

Bargo- ja ealáhuseallin

Vuodđoealáhusat leat deatalaččat sámi guovllus, ja Sámediggi galgá čavga ángiruššat daiguin. Árbevirolaččat leat nisssonolbmuid leamaš guovddáš ja deatalaš rollat vuodđoealáhusain. Lunddolaš lea jáhkkit ahte struktuvrralaš doaimbaidju (láhkaaddin, hálddašeapmi ja rámmafievrrideamit) dat leat fuonidan nisssonolbmuid vejolašvuođa searvat dáid ealáhusaide.

Eaktun dásseárvvu sihkarastimii vuodđoealáhusain lea ahte nisssonolbmot besset váikkuhit dakkár arenain gos mearrádusat dahkkojuvvot. Sámediggeráđđi lea gulahallama bokte ráđđehusa ohcalan doaimbaidju mat movttiidahttet ja attašedje nisssonolbmuid vejolašvuođa searvat buot

mearrádusdásiin vuoddoealáhusain. Mii leat maiddái bivdán čielggadusa man bokte oazžut máhtu sámi nisssonolbmuid ekonomalaš resurssaid ja válddi birra.

Mii guoská boazodollui, de lea Sámediggeráđđi váldán ovdan dásseárvoáššiid mángii boazodoallošiehtadallamiid oktavuodas. Mii leat deattuhan ahte boazodoallu lea bearašvuodet ealáhus, mas nisssonolbmot leat guovddázis bargofápmun, máhttogaskusteaddjinn ja máhtu fievrredeaddjinn nuorat geardá. Jagi 2010/2011 boazodoallošiehtadusa šiehtadallamiid oktavuodas šiehtte bealit ahte bidjat bargojoavkku geahčadit ja árvvoštallat dáláš čielggadusávdnasiid dásseárvvu birra boazodoalus, ja dasto evttohit doaimbajuid maid bokte ovdánahttit dásseárvvu ealáhusas. Bargojoavkku raporta geigejuvvui golggotmánus 2010, ja Sámediggeráđđi áigu fuolahit das ahte bargojoavkku doaimbajidjevttohusat vuoruhuvvojit ja čuovvovuvvojit.

Deatlaš váikkuhangaskaopmi go guoská ealáhusovddideapmái sámi guovlluin lea doarjja. Sámedikki bušehtas leat danne doarjagat ealáhusulbmiliidda mat vuoruhuvvojit ealáhusa nisssonolbmuide.

Áššiid gaskkas maiguin Sámediggi bargá ja mat eanemusat leat beaggán mediain, leat áššit mat gusket eana-, čáhce- ja resursavuoigatvuodaide sámi guovlluin. Dáid áššiid oktavuodas lea maiddá hui ollu sáhka vuoddoealáhusaid vuđđosis. Sámedikki dásseárvodoaimbaplánas lea danne mis čuokkis ahte sohka-bealperspektiiva galgá searvavuvvot dán barggus. Sámediggeráđđi lea earret eará bivdán Finnmárkkukommišuvnna dihtomielalaččat váldit vuhtii sohka-bealperspektiivva barggus kárteđettiin dáláš eana- ja luondduresursa vuoigatvuodaide Finnmárkkus. Mii leat bidjan merkii ahte sihke nisssonolbmuid ja almmáiolbmuid meahcegeavaheapmi lea fáttáid gaskkas, mat čuvgejuvvojit gulaskuddančoahkkimiin meahcegeavaheami kártema oktavuodas sierra iskkadanguovlluin.

Sámi dásseárvobarggu čatnaseapmi

Doaimbaplánas lea evttohuvvon ahte sámi dásseárvobargu ášahuvvo sámi gealbobirrasis. Danne lea Sámediggi dorjon ahte álggahuvvošii golmmajagáš prošeakta ovtta Mánáid- ja dásseárvodepartemeanttain ja Ođasmahttin- ja hálddahušdepartemeanttain. Dán prošeaktii lea Gáldu ožžon ruđaid ja prošeavtta mihttomearrin lea leamaš ahte dat diehtujuohkin- ja duodaštandoaimma bokte galget ovddidit dásseárvvu ja bargat vealaheami vuostá sámi servodagas. Konkrehta bohtosat leat ádjánan guhkká, ja prošeavtta bokte lea Gáldu bidjan dárbbaslaš fokusa dásseárvui, sihke nationála ja riikkaidgaskasaš dásis. Prošeakta lea doaisttáži bisánan resursavátnivuoda geažil.

Doaimbaplánas galgá sámi giella- ja kulturgelbbolašvuotta heivehuvvot buot orgánain main lea váldi surggiin dásseárvu ja vealaheapmi. Danne leat mii oččodan dán lágan gelbbolašvuoda Dásseárvu- ja vealahanáittardeaddjái. Dásseárvu- ja vealahanáittardeaddji lea čoahkkimis sámediggeráđiin konstateren ahte sidjiide bohtet unnit jearaldagat sámiin go etnalaš dázain. Sámediggeráđi oavila mielde sáhtá dát bohtit das go Dásseárvu- ja vealahanáittardeaddjis váilu gelbbolašvuotta.

Dásseárvu- ja vealahanlávdegoddi doaimbá Dásseárvu- ja vealahanáittardeaddji váiddaásahussan. Okta oasálaš sáhtá, jos ii leat ovttaoavilis áittardeaddji mearrádusain, doalvut ášši dán lávdegoddi, mii lea hui deatlaš riekteovdáneapmái dásseárvvu ja vealaheami oktavuodas. Danne lea sámediggeráđđi hui movtta go Ellen Katrine Hætta lea nammaduvvon lahttun dán lávdegoddi mánná go mii leimmet su evttohan. Álgoálbmogiid ovddastusa sihkarastin dán lágan fágalávdegoddi lea mielde sihkarastimin dan ahte stáhta jeagadivččii riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaide dan ektui go sámit lea álgoálbmot.

Gierdavašvuotta sierra seksuála sojuide

Sámedikki doaimbaplánas lea mihttomearrin ahte homofiillat ja lesbbat eanet dohkkehuvvošedje ja sin ektui šattašii eanet gierdavašvuotta sámi servodagas. Sámedikkis lei 2008:s doarjjapoasta dásseárvodoaimbajuide mas vuoruhuvvui doarjja ovddidit dásseárvvu seksuála sojuide gaska. Doarjja addojuvvui muhtun prošeavttaide. Dán doarjjapoastta bokte leat mii gidden fuomášumi homofiillaid ja lesbbaid dillái sámi servodagas. Šállošit go konkrehta bohtosat eai šaddan.

Veahkaválddi eastadeapmi lagaš oktavuodain

Mihttomearrin dán ángiruššansuorggis lea ahte sihke nisssonolbmui ja almmáiolbmui galgá leat vuoigatvuohta eallit friija veahkaválddi ja áitagiid haga, ja ahte mánáin galgá leat vuoigatvuohta bajásšaddat vearradaguid ja balu haga.

Mánáid vuoigatvuođat, geat gártet gillát veahkaválddi ja duođastit dan, gozihuvvojit mánáidviesuid bokte. Mánáidviesut doibmet ossodagaid gaskasaččat ja leat mánáid, nuoraid ja psykalaččat doaibmahehttejuvvon rávis olbmuid várás, geat gártet gillát veahkaválddi, vearradaguid dahje vihtanuššat veahkaválddi bearrásis. Danne lea Sámediggeráđđi bargan dan ala ahte sámi giella- ja kulturgelbbolašvuohta lea mielde mánáidviesu doaimmas Romssas. Romssa mánáidviesus lea dál nationála ovddasvástádus sámi mánáin Norggas.

Veahkaválddi eastadanbarggus lagaš oktavuodain lea dat váttisvuohta, ahte mis ii leat nu buorre diehtovuođđu konkreta doaibmabijuid álgaheapmái. Dát leat maiddá rašis tabuáššit. Danne lea Sámediggi álggahan proševtta ovtta Justiisadepartemeanttain veahkaválddi birra lagaš oktavuodain sámi servodagas, man ulbmilin lea oažžut buoret diehtovuođu vai sáhtášii ovddidit buoriid doaibmabijuid veahkaválddi ektui lagaš oktavuodain. Vuordit ahte oažžut dán proševtta bohtosiid 2013:s.

Dásseárvu riikkaidgaskasaččat

Norgga bealde sápmelaččat ássat ovttá máilmmi riggáseamos riikkas. Mis leat vuoigatvuođat ja čálgofálaldagat mat leat dušše niehkun eará álgoálbmogiidda. Danne oaihvilda sámediggeráđđi ahte mii maiddá dásseárvosuorggis galgat ángiruššat dainna ahte eará álgoálbmogiid ovdánanvejolašvuođat ja vuoigatvuođat buorranit. Seammás lea oassálastin riikkaidgaskasaš arenain buorre vejolašvuohta váldit ovdan áššiid mat gusket sámi álbmogii. Dat sáhtá buoridit dáid áššiid stáhtusa ja sáhtá leat mielde bággeamin riikka eiseválddiid váldit dáid áššiid duođaleabbon. Danne lea Sámediggeráđđi mañimus jagi oassálastán riikkaidgaskasaš arenain gos dásseárvu lea leamaš fáddán.

Sámediggeráđđi lei doppe go Norga geigii 8. raportta ON nisssonvealahankonvenšuvnna čuovvoleami birra. Mis ledje evttohusat dán raportii, earret eará sámi nissoniid dearvvašvuođa birra. Mii čujuheimmet earret eará dakkár erohusaide sámi nissoniid gielalaš ja kultuvrralaš vuoigatvuođain, mat vulget das ahte orrot go sii sámegeleaid hálddašanguovllu siskkobealde vai olggobealde. Vástádusastis Norgii ON čujuhii Norgga váilevaš dieđuide sámi nissoniid ja sin dearvvašvuođaásahusaid birra, ja sii ohcaledje doaibmabijuid mat njulgešedje dán čielga dearvvašvuođaerohusa. Dát lea mielde oččodeamen Norgga eiseválddiid váldit dáid áššiid duođas.

Sámediggeráđđi lei mielde ON nisssonkommišuvnna 2012 sešuvnnas. Váldofáddán lei nissonat giliin ja sin rolla ovddidangažaldagain ja geafivuođa ja nealggi vuosttaldeamis. Dát lea áigequovdilis fáddá sámi guovlluin gos mii vásihit ahte ollu nuorra nissonat eai hálit ásaiduvvat smávva sámi giliservodagaide.

Nisssonkommišuvnna sešuvnnas lei sámediggeráđđi mielde ráhkadeamen resolušuvdnateavstta álgoálbmotnissoniid dili birra. Dát lea vuosttaš geardde go ON nisssonkommišuvnnas lea sohppojuvvon sierra resolušuvdna álgoálbmotnissonolbmuid dili birra. Uhcán álgoálbmotnissonat oassálaste nisssonkommišuvdnii, ja dušše muhtumat besse mielde ja váikkuhit šiehtadallamiidda. Sámediggeráđđi čalmustahtii ahte lea dárbu nannet álgoálbmotnissoniid oassálastima ja váikkuheami kommišuvdnii. Loahpalaš resolušuvdnaevttohus rávvii earret eará stáhtaid čadahit sierra doaibmabijuid movt ovddidit ja nannet dakkár politihka ja prográmmaid mat sihkarasttášedje álgoálbmotnissonolbmuid vejolašvuođa oassálastit almmolaš mearrádušproseassaide.

Maiddá ON konferánsas guoddevaš ovddideami birra, Rio +20, čalmustuhtii Sámediggi nisssonperspektiivva. Eanet nisssonolbmot go almmáiolbmot ellet geafivuođas, ja nissoniin lea dávjá

ovddasvástádus borramuša ja čázi skáhppomis. Danne lea Sámediggeráđđi ilus go nisssonolbmuid rolla barggus guoddevaš ovddidemiin váldojuvvo ovdan loahppadokumeanttas, ja ahte das leat hábmejuvvo mihttomearit sohkabealedássedeattu birra nissoniid ektui geat leat njunušposišuvnnain.

Boahttevaš hástalusat

Dát stáhtusválddahus čájeha ahte Sámedikki dásseárvodoaimplána lea addán bohtosiid. Mii leat olahan guhkimusat implementerenbarggus. Mii leat háhkan buriid bargovugiid beaivválaš barggus vai dat politihka mii hábmejuvvo, árvvoštallojuvvo sohkabeliid ektui. Seammás dat bargu gáibida oktilis čalmmusteami.

Sámediggeráđđi lea maid duhtavaš dainna bargguin mii čađahuvvo mearridanorgánain sohkabealedássedeattu oktavuodas. Jagi 2012 rájes leat mii maid bidjan gáibádussan daidda ásausaide ja organisašuvnnaide, mat ožžot doarjaga Sámedikki bušeahta bokte, ahte galgá leat uhcimusat 40-60 % sohkabealejuohku stivrras. Mii áigut bargat ovddasgavlui dainna ulbmiliin ahte nisssonolbmot leat mielde maiddái dain mearridanorgánain mat gusket vuoddoealáhusaide. Mii leat nagodan doalahit sohkabealdássedeattu maiddái dievasčoahkkimis. Mii ávžžuhit oččodit eanet nuorra almmáiolbmuid earret eará Sámedikki dievasčoahkkimii, ja ávžžuhit listabiddjiid atnit dan muittus 2013 válggain.

Buot ii leat gal čovdojuvvo, ja nisssonolbmuin ja almmáiolbmuin sámi servodagain leat guhkin eret seamma vuoigatvuodát, geatnegasvuodát ja vejolašvuodát. Sámediggeráđđi háliida čalmmustahttit čuovvovaš hástalusaid dán čielggadusas:

Eretfárren
Dásseárvobarggu čatnaseapmi
Veahkaváldi lagaš gaskavuodáin
Guottut lesbbaide ja homofiila sápmelaččaide
Riikkaidgaskasaš dásseárvobargu

Eretfárren

Maŋimus 20 jagis lea Sámedikki ealáhusovddidandoarjjaortnegiid doaimmaguovllu (SED-guovllu) olmmošlohku njiedjan 16 proseanttain. Buohtastahttima dihtii sáhtta muitalit ahte olmmošlohku muđui riikkas lassánii 15 proseanttain, geahča Sámi statistihka 2012. Sivvan olmmošlogu njiedjamii SED-guovllus lea eretfárren ja riegádanvuollebáza. Eatnašat geat fárrejit, leat nissonat ja nuorat, ja sii fárrejit gávpogiidda.

Sivvan dasa go eanet nissonat fárrejit, sáhtta leat dat go bargosajit doaresbeliin eai leat heivehuvvon oahppodássái. ”Sámi logut muitalit 4” vuodul lea sullii 13 % eanet nissoniin go albmáin SED-guovllus 3 jagi dahje eanet oahppu allaskuvllas/universitehtas. Hástalussan lea fuolahit ahte dat nissonat ja nuorat, geat fárrejit, máhcašedje ruovttoluotta maŋŋa go leat váldán oahpu.

Mii fertet jerrat manne sámi gilit eai geasut nissoniid ja nuoraid? Mo nissonat galget birget sámi guovlluin ja mo Sámediggi sáhtta láchit dasa, leat maid deatalaš gažaldagat Sámedikki dásseárvopolitihkas. Dasa gullá maiddái dat ahte nissoniid ángiruššan ja oassálastin sámi servodahkii árvvusadnojuvvo ja oainnusmahttojuvvo.

Dásseárvobarggu čatnaseapmi

Dásseárvu fátmmasta buot servodatsurggiid ja lea sektovrraid gaskasaš fágafealta. Go bargá dásseárvvuin de ferte oppa áiggi muittuhit ahte sohkabealperspektiiva ferte gozihuvvot go servodatáššit galget čielggaduvvot ja go mearráduusat váldojuvvojit. Mii leat ovdal čujuhan ahte

dásseárvopolitihkka ja sámepolitihkka vuodđuduvvojit seamma ideologiijii, man oktavuodas lea mihttomearrin meannudit dásásaččat guokte dahje eanet prinsihpalaččat dásásaš beliid.

Sámedikki dásseárvodoaibmaplána leat strategijat ja doaibmabijut dásseárvobarggu čatnaseapmái sámi servodagas man ulbmilin lea sihke institušonaliseret ja heivehit dáláš orgánain. Okta strategijain lea ahte dásseárvo- ja vealahanbarggus ferte lea čatnaseapmi institušuvnnalaččat sámi gealbobirrasis. Doaibmabidjun lei ahte Sámediggi galggai váikkuhit dan ahte ásahuvvo orgána mas lea ovddasvástádus bearráigeahččat dásseárvo- ja vealahanássiid sámi servodagas ja raporteret daid birra.

Nugo namuhuvvon ovdalis čilgehusas, de eai leat bohtán bohtosat dán prošeavttas ja prošeakta lea doaisttáži bissehuvvon. Danne fertet mii ságastallat dan birra ahte movt mii galggašeimmet bargat dan ala ahte dásseárvobarggu čatnan fievrriiduvvošii viidáseappot.

Miellaguottut lesbbaide ja homofiila sámiide

Dán suorggis leat mis unnán bohtosat maidda čujuhit, ja mii šallošit go dieinna lágiin ain leat bisuheamen jaskesvuoda homoseksuála olbmuid hárrái sámi servodagas. Jaskesvuolta lea várra okta dain stuorámus hástalusain go guoská homofiillaide ja lesbbaide sámi servodagas. Dát bohtá ovdan Fafo-raporttas “Sámi lesbbat ja homofiillat. Muitaleaddji eallindilliiskkadeapmi” (2009). Raporttas bohtá ovdan ahte leat njeallje beali mat mannet čađa jearahallamiin lesbbaide ja homofiillaid ektui sámi servodagas. Dat leat jaskesvuolta homoseksualitehta birra, nana oskui gullelaš bealit, identitehta ja gullelašvuolta mángga minoritehtii, ja hilgun ja sosiála olggušteapmi. Vaikko iskkadeamis ledje unnán informánttat, de lea dát dat buoremus ja várra áidna máhttovuodđu mii mis lea homoseksualitehta birra sámi servodagas.

Iskkadeamis bohtá ovdan ahte ii leat šat nu váttis leat rabas lesban go homofiilan. Dát sáhttá bohtit das go almmáiorolla sámi servodagas soaitá leat gárži. Sámediggeráđi mielas lea dárbu ságastallat sámi almmáiorolla birra, ja vuordá mielas konferánssa “Almmáiorollmuid eallin sámi oktavuodas” maŋgelis čakčat.

Dasto fertet mii bargat ja gávdat doaibmabijuid mat sáhtásedje váikkuhit dan ahte homofiillat ja lesbbat dovddašedje ahte sii searvuhuvvojit sámi servodagas.

Veahkaváldi lagaš oktavuodain

Sámediggeráđi ii dohkket álggaga veahkaválddi lagaš oktavuodain sámi servodagas. Mii diehtit ahte dat gávdat, ja mii háliidit váikkuhit ahte sii geat gártet gillát veahkaválddi oččošedje dan veahki masa sis lea riekti.

Hástalussan lea leamaš dat go gávdat unnán diehtu veahkaválddi birra lagaš oktavuodain sámi servodagas. Mis Norggas ii leat individuála dási sámi statistihkka mii muitalivččii man ollu lea veahkaváldi. Heahteguovddážiin maid ii leat statistihkka etnalaš eavttuid vuodul sámi identitehta ektui. Danne dárbašit máhtu veahkaválddi birra lagaš oktavuodain sámi servodagas. Mii dárbašit dán máhtu vai dieđášeimmet makkár veahkkedoaibmabijuid sáhtášii láchit buoremusat ávkin sámi álbmogii.

Sámediggerádis leat vuordámušat ahte Sámedikki ja Justiisadepartemeantta gaskasaš ovtasbargoprošeakta veahkaválddi birra lagaš oktavuodain sámi servodagas attášii midjiide máhtolašvuoda man vuodul livččii álkit bargat dainna váttisvuodain. Veahkaváldi lagaš oktavuodain lea maidái váldofáddá ON nissonkommišuvnna bohtti sešuvnnas.

Riikkaidgaskasaš dásseárvobargu

Sámedikkis lea nana posišuvdna riikkaidgaskasaš álgoálbmotbarggus. Sámediggeráđđi háliida ahte maiddái dát posišuvdna geavahuvvošii nannet álgoálbmotnissonolbmuid dili.

Geafivuohta čatnasa lávga dásseárvui ja nissonolbmuid vuoigatvuođaide. Birrasii miljárdda olbmo ellet garra geafivuođas. 70 % sis leat nissonolbmot ja nieiddat, fuolakeahhtá das ahte sii dat barget guokte goalmmađasoasi buot bargguin. Nissonolbmui lea maiddái unnit váikkuhanfápmu dálldoalu ekonomiijai. Čájeha ahte doppe gos nissonolbmot stivrejit bearraša ekonomiija, vuoruhuvvo eanet borramuššii ja mánáid ohppui go jos almmáiolbmot mearridit. Dát čájeha ahte geafivuođa eastadeapmi lea buorre nissonpolitihkka. Go doarjut nissonolbmuid, de doarjut ovdáneami.

Dasto oaidnit ahte riikkaidgaskasaš bargu lea mielde loktemin dásseárvoáššiid stáhtusa dáppe ruovttus, ja mii sáhttit riikkaidgaskasaččat dego bágget nationála eiseválddiid áššiin mat gusket sámi álbmogii.

Min vásihusat dán rádjai čájehit go guoská dásseárvui riikkaidgaskasaš arenain ahte álgoálbmotnissonolbmui lea unnán vejolašvuohta searvat dán lágan riikkaidgaskasaš arenaide ja mis geat searvvaimet lei gáržžiduvvon vejolašvuohta ja váikkuhanfápmu šiehtadallamiin mat čađahuvvojedje.

Danne háliida Sámediggeráđđi riikkaidgaskasaš barggus nannet dan ahte álgoálbmotnissonolbmot beasašedje leat mielde ja oččošedje váikkuhanfápmu riikkaidgaskasaš arenas. Deatalaš lea maid dat ahte nissonášši ja áššit mat gusket álgoálbmotnissonolbmuid váttojuvvojit ovdan, oainnusmahttojuvvojit ja daid birra ságastuvvo riikkaidgaskasaš arenain maidda Sámediggi searvá. Sámediggeráđđi áigu ain joatkit bargat dan ala ahte min rolla ja min mihttomearit čielggasmahttojuvvojit dán barggus.

Čuovvoleapmi viidáseappot

Sámediggeráđđi lea ožžon buriid vásihusaid Sámedikki 2009 – 2013 dásseárvodoaibmaplánain. Vaikko buot doaibmabijuiin eai leat ge boahhtán bohtosat, de lea dat leamaš konkreta dokumeanta mii oainnusmahttá dásseárvvu, ja mii čielgasit čájeha Sámedikki posišuvnna dásseárvobarggus. Danne lea dat buorrin vuođđun min gulahallamii stáhta eiseválddiiguin ja eará ovttasbargoguimmuiguin dásseárvobarggu oktavuodas.

Mis leat maiddái buorit vásihusat riikkaidgaskasaš dásseárvobarggus. Go bargá riikkaidgaskasaš dásis, de addá dat doarjaga min bargui dáppe ruovttus, ja mii ieža sáhttit leat mielde váikkuheamen dan ahte vuoigatvuođat, ja erenoamážit álgoálbmotnissonolbmuid vuoigatvuođat buoriduvvojit.

Danne háliida Sámediggeráđđi viidáseappot dásseárvobarggus Sámedikkis vuođđudit barggus dáid vásihusaide. Mii háliidit ahte ráhkaduvvo ođđa dásseárvodoaibmaplána boahhte válgaáigodahkii. Mii háliidit maiddái joatkit dásseárvobarggu riikkaidgaskasaš arenas.

Višuvdna

Doaibmaplánas lea mis dát višuvdna dásseárvobargui sámi servodagas:

Dássásaš servodat gos nissonolbmuiin ja almmáiolbmuiin leat dássásaš vuoigatvuođat, geatnegasvuođa ja vejolašvuođat.

Dán višuvnna mielde mii sáhttit bargat. Mii leat gudneáŋgirat, muhto min oaivila mielde dát ii leat veadjemeahtun. Muđui min dásseárvobarggu ulbmil livččii mannan duššás. Danne mii áigut evttohit joatkit dainna ja bisuhit dan Sámedikki dásseárvobarggu višuvdnan.

Mihttomearit

Dásseárvu ii leat sierra fáddá, muhto dakkár ášši servodagas mii fátmasta buot mainna mii bargat. Danne leat mis mánga váldomihttomeari min dásseárvobarggus. Evttohuvvon váldomihttomearit vuodđuduvvojit bargui mii juo lea álggahuvvon ja mii lea buktán bohtosiid. Mii fertet maiddá geahččalit čoavdit doaibmajuid mat leat doaibmaplánas mat eai leat buktán konkrehta bohtosiid. Ja mii fertet válljet odđa geainnuid mihttomeari guvlui.

Danne áigu Sámediggeráđđi vuodđudit dásseárvobarggu viidáseappot čuovvovaš váldomihttomeriide:

Dásseárvu heivehuvvo buot politihkkasurggiide Sámedikki barggus
Bargosajit nisssonolbmuid sámi servodagas
Riikkaidgaskasaš riekteovdáneapmi álgoálbmotnisssonolbmuid ektui lea buorránan
Homofillaid ja lesbaid dohkkeheapmi ja gierdavašvuohta sin ektui
Sihke mánáin, nisssonolbmuin ja almmáiolbmuin lea vuoigatvuohta eallit friija nu ahte eai dárbaš gillát veahkaválddi ja áitagiid veahkaválddi ektui

Strategiijat

Strategiijat leat Sámedikki bajimus háltválljemat ja ángiruššamat, mat čájehit makkár rievdadusat galget vuoruhuvvot ovddasguvlui vai mii juvssašeimmet min bajimus ja guhkes áiggi mihttomeriid.

Vuolábealde leat strategiijaevttohusat viidáseappot dásseárvobarggus. Strategiijat čatnasit digaštallamii boahtteáiggi hástalusaid birra dásseárvobarggus.

Buot áššemeannudeamis Sámedikkis ferte árvvoštallat makkár váikkuhusat áššiin leat nisssonolbmuid ja almmáiolbmuid

Dássásaš sohkahealvoddastus mearrádušorgánain sámi servodagas

Váikkuhit dan ahte šattašii stuorát nisssonovddastus vuodđoaláhusaid stivrrain ja luohttámušdoaimmain

Váikkuhit dan ahte eanet nuorra albmát searvvašedje sámepolitihkkii

Gealbobargosajiid bidjat eanet guovddáži sámi servodagas

Váikkuhit dan ahte sámi dásseárvobargu čađahuvvo maiddá sierra ásašain ja organisašuvnnain

Sihkkarastit dan ahte álgoálbmotnisssonolbmot besset eanet mielde riikkaidgaskasaš arenai ja ožžot

doppe váikkuhanfámu

Nissonášši eanet guovddáži Sámedikki riikkaidgaskasaš barggus

Váikkuhit dan ahte šattašii eanet rabasvuohta homofilijja ektui sámi servodagas

Dievdorolla eanet guovddáži sámi servodagas

Nanosmahttojuvvon veahkkeapparáhta sámi giela ja kultuvrra vuodul juohkelágan veahkaválddi várás

lagaš oktavuodain

Sámedikki dásseárvobarggu boahtteáiggi doaibmajut biddjojuvvojit odđa dásseárvodoaibmaplánii ja Sámedikki bušehtii.

Ášši meannudeapmi loahpahuuvui 28.09.12 dii. 10.05.